„Egy pillanatnyi bátorság”, avagy a szabadságról

Rónai Évának, „akárhol is van”

„Móse Löb rabbi mondotta: – Tüzet keresel? A hamuban találod.”
Martin Buber: Haszid történetek

Hölgyeim és uraim,

a drámai helyzet a következő. Roskó Bea korábban címeket adott itt látható műveinek, most viszont eltitkolta azokat. A kiállításnak viszont van címe, *Kétségeink és a szellemtörténet*, na, erre varrjunk gombot, viccből megkérdeztem a mesterséges unintelligenciát, mit is értsünk rajta. Nem rabolnám fölöslegesen az idejüket, Meta, a Műész – kopirájt Szentjóby – szellemtörténeten kísértethistóriát értett, a többiről már ne is beszéljünk. Susztermatt, őszintén gratulálok. És ettől a zsenitől várják pár milliárdan a közeli megváltást.
Fentiekből az következik, hogy a mostani, ab ovo elhibázott megnyitó egyetlen helyes formája John Cage 4’33 című, a *felejthetetlenségig elcsépelt* darabjának *a capella*, tehát a lefedett billentyűzetű zongorát is nélkülöző előadása lehetett volna, természetesen a szerző és a cím említése nélkül – már, ha nem ment volna el a néma hangom is a józan ésszel.
Ha már úgyis itt tartok, kénytelen vagyok *megemlíteni*, hogy mit *mondott* a fentebb már idézett Martin Buber Mendel rabbi hallgatásról való *beszédéről* – hát azt, hogy a közhiedelemmel ellentétben a rabbi a hallgatáson nem néma imát, hanem néma sírást vagy hangtalan kiáltást értett, amely lényegében „a zsidó nagy szenvedésére adott válasz”. Vagy ahogy Lenz mondja a Pásztornak: „Hát nem hallja az iszonyú kiáltást, amelyet az emberek csendnek neveznek?”
Drága közönség, Isten hozott a jó öreg apokaliptikus duma partján, nyilván egyéb se hiányzott vacsora előtt. Ami viszont a művek részeként kiállított, tehát elkerülhetetlen szövegtöredékek sugallnak, azt nehéz másképp értenünk, mint az élet akarásának. „Még azokból a kövekből is lehet szép dolgokat építeni, amelyeket az ember útjába raknak.” „Annak ellenére, hogy a tolerancia és a jóság az emberből gonoszságot vált

ki, nem a gonosz győz.” „Szégyen annak, aki rosszat gondol.” Rémülten látjuk, hogy a megidézettek, Goethétől III. Edwardon át egészen a Filatori gátig ugyanazt mondják, amiMadách Imre, pedig nem együtt jártak tizenegyedikbe.

De csitt!

Az efféle megnyitó beszédek általában a művészt magasztalják a művek úgynevezett értelmezésére tett kínos kísérlet segítségével, a Vernisszátor, Istennek ez a méltatlanul kiválasztott barma, minden szempontból alkalmatlannak tekinti hallgatóságát, egyfelől azt feltételezi, hogy ő, *szemben velük,* viszont hozzáfér valamihez, amihez a többiek nem, másfelől, hogy a többiek képtelenek az önálló vélemény-, érzület- és érzelemalkotásra. *Vég'zetül,* fölszámolja azt, amire minden joggal művészetnek nevezhető dolog, esemény, tárgy igényt tart, jelesül, hogy a befogadó fejében és szívében tartós, lényegét tekintve leküzdhetetlen zavart hozzon létre.

Holott – már megint egyszer! – Erdéllyel kell egyetértenünk.

„A műalkotás üzenete az az üresség, ami a sajátja.
A befogadó ezt az ürességet fogadja be.
A műalkotás helyet készít a befogadóban, amikor üzenetét a befogadó „megérti”.
A befogadó ilyenkor azt mondja: „szép”, ami szintén üres kijelentés.
Ilyenkor megjelenik a szabadság érzete, ami semmi más, mint üresség, lyuk a „felismert szükségszerűség” láncolatában: hely.
Hely: a még-meg-nem-valósult számára.
A műalkotás úgy beszél a világ dolgairól, hogy a világ dolgai eltűnnek.
A műalkotás úgy beszél a világ dolgairól, hogy a világ dolgairól való beszéd eltűnik.”

Eltűnik vagy sem, ezek a tárgyak itt körülöttünk olyanok, mintha a második özönvíz után maradtak volna ránk. Mintha Roskó Bea a felejtés iszapjából mentette volna ki őket. Egy elsüllyedt civilizációról adnak hírt, örökre süket füleknek. „Pesten” ugyanis „nincsenek istenek”. ahogy valaki, egyébként helyesen, fekete aerosollal feljegyezte a Göncz Árpád városközpont aluljárójának falára.

Nincsenek istenek, és a szertartásra sem emlékszik senki.

Beszélik, hogy majmokkal csináltak egy kísérletet. A ketrecükbe létrát tettek, a tetejére egy banánt. Ha egy majom fel akart mászni érte, jeges zuhanyt kapott az egész

csapat. Ezért aztán, egy kis idő elteltével, ha csak elindult valamelyikük fölfelé a létrán, a többiek lerángatták. Lassan elmaradt a banán, el a zuhany, de nem maradt el a Törvény. Aztán egyedenként kicserélték az egész állományt, egyetlen majom se maradt, aki átélte volna az alapító eseményt. Senki nem tudta, hogyan született a Törvény, azt sem, hogy valaha értelme is volt, mégis betartották. Ha egy újonc, mert éppen úgy hozta úri kedve. elindult fölfelé a létrán, a többiek azonnal lerángatták. De mi, emberebb szabásúak, még ennyire sem emlékszünk a törvényre.

Befejezésül mégiscsak el kell beszélnem valamit, amihez kivételezettként hozzáfértem.

Pár hete levelezésbe keveredtem Roskó Beával, és kiderült, hogyan készült *Az élet akarása*, amit szerintem itt van a legjobb helyen, a *tárlat* centrumában. Roskó Bea néhány éven át egy üveggömbre gyűjtött pókhálót, mégpedig olyanra, ami egyébként a halászháló széleit szokta a víz felszínén tartani. Egy „szép napon valaki egy rossz mozdulattal leverte a földre, ripityára törött, de" – a szavait idézve – „legalább megoldódott a dilemma, hogy miként tudnám kivenni a gömböt az ismeretlen vastagságú és tartású pókhálószövetből." Aztán a fölcsíkozott pókhálólapokból szőtte a szöveget, a sötétebb színűt a kandallóból gyűjtötte. Az üveggömb helyére műbélből csinált egy belevaló gömböt. Végül a kész lappal a gömböt beborította.

Tehát minden nagyon egyszerű, nincs más dolgunk, mint a Szent Hibára évekig várni. „A beszéd ideje elmúlt. Már késő van." – írta Buber majd nyolcvan évvel ezelőtt, a Mendel rabbiról szóló, korábban idézett fejtegetés végén. Ez egyben a *Haszid történetek* mintegy száz oldalas előszavának zárlata, és csak utána jön még az ezer oldal, amiből megtudhatjuk, miket beszéltek össze a rabbik. Hiszen csak az ökrök következetesek, a filozófusok nem – ez a mázlija a szellemtörténetnek.